

Strabón a Tacitus o počátcích dějin České kotliny Několik poznámek k otázkám znovunastoleným Vladimírem Salačem

Strabo and Tacitus on the beginnings of the history of the Czech Basin
Some notes on the issues reopened by Vladimír Salač

Ivan Prchlík

V článku je probráno několik postřehů k interpretaci dvou zpráv antických autorů o poměrech v České kotlině v období přelomu letopočtů. Strabón (Geogr. VII 1,3) neprohlašuje Kvády za jeden ze suébských kmenů, ale staví oba termíny na tutéž úroveň. Búiaimon mohlo ležet na území jedněch i druhých. Pouze z téže pasáže není zcela zřejmé, že jen část Suébů podle Strabóna žije v Hercynském lese a část mimo něj, a teprve v pasáži, která následuje vzápětí, je to řečeno explicitě. Búiaimon Strabón velmi pravděpodobně pokládal za královské sídlo, nikoli zemi. Argument uváděný ve prospěch této druhé možnosti není přesvědčivý a jiné, představené zde, nejsou samy o sobě dostačující. Tacitovi (Germ. 42,1) není bezpodmínečně nutné rozumět tak, že podle něho vyhnali Bóje z Boiohaema Markomani. Jeho formulace není jednoznačná, nicméně tento význam mít může a současně Tacitus neměl jinou možnost, jak se přirozeně vyjádřit, pokud to na mysli opravdu měl.

Strabón – Kvádové – Suébové – Boiohaemum – Tacitus – Markomani – Bójové

In the paper some observations are presented concerning two accounts by ancient authors on the conditions in the Czech Basin during the period at the turn of calendar eras. Strabo (Geogr. VII 1,3) does not claim Quadi to be one of the Suebian tribes: both the terms he juxtaposes at the same level. Bouiaimon could have been situated in the territory of the former as well as of the latter. It is not clear from the same passage that only a part of Suebi was living in the Hercynian Forest, while the other part outside: it is clear only from the passage immediately following the one in question. Concerning Bouiaimon, Strabo very likely considered it a kingly seat and not a territory. The evidence for the latter produced or defended by some Czech scholars is not convincing and the new pieces introduced here are not themselves sufficient. Tacitus (Germ. 42,1) need necessarily not be understood as claiming Marcomanni to have themselves expelled Boii from Boiohaemum. His wording is not unambiguous, but at the same time it definitely could have been meant so, and Tacitus had no other way to naturally express such an idea, had he really this in mind.

Strabo – Quadi – Suebi – Boiohaemum – Tacitus – Marcomanni – Boii

Tento příspěvek¹ vznikl v návaznosti na konzultace, o něž mě požádal doc. Vladimír Salač při práci na svém článku publikovaném v tomto sešitu (Salač 2016). Diskusi, která nad jeho závěry bude jistě vedena, hodlám v tomto příspěvku obohatit o postřehy, které považuji za relevantní i pro archeologické bádání. V klíčových pasážích u Strabóna a Tacita totiž

¹ Odchylně od zvyklostí tohoto periodika je v tomto článku odkazováno na standardní slovník staré řečtiny zavedenou zkratkou *LSJ*, která je rozvedena v bibliografii. Citovat konkrétní vydání tohoto slovníku je zbytečné, ba kontraproduktivní, protože pomocí odkazů na strukturu daného hesla lze odkazované místo snadno dohledat v kterémkoli konkrétním vydání. Stejně tak na standardní sbírku nápisů, respektive na jediný zde citovaný svazek, bude odkázáno jeho obvyklou zkratkou *IG II–III²*, taktéž rozvedenou v bibliografii. Své vlastní překlady nebo zázahy do citovaných překladů cizích označuji zkratkou *IP*.

figurují detaily, které je třeba buď upřesnit, aby byly dostatečně zřejmé jejich výpovědní možnosti, nebo dokonce objasnit, protože mohou tuto debatu ovlivnit.

Jde o tuto pasáž ze Strabónova díla: ἐνταῦθα δ' ἐστὶ καὶ ὁ Ἑρκύνιος δρυμὸς καὶ τὰ τῶν Σοήβων ἔθνη, τὰ μὲν οἰκοῦντα ἐντὸς τοῦ δρυμοῦ, καθάπερ τὰ τῶν Κοαδοῦων ἐν οἷς ἐστὶ καὶ τὸ Βουίαμον, τὸ τοῦ Μαροβόδου βασίλειον, εἰς ὃν ἐκεῖνος τόπον ἄλλους τε μετανέστησε πλείους καὶ δὴ καὶ τοὺς ὁμοιογενεῖς ἑαυτῷ Μαρκομάνους (Strab. Geogr. VII 1,3; *Radt* 2003, 234; 236) ≈ „Je tam i Hercynský les a kmeny Suébů, ty, které bydlí uvnitř lesa tak jako kmeny Kvádů. Na jejich území je i Búiaimon, sídlo Marobudovo. Ten na to místo přestěhoval mnoho jiných, především svoje soukmenovce Markomany“ (překl. *IP*).

Čím se zde zabývat nehodlám, jsou problémy textologické (jejich nástin *Salač* 2016, 490–494 a 485 s pozn. 15 a k tomu i 482–483), k nimž více, než už řečeno bylo, říci nelze, ale proto je i nadále nelze definitivně rozhodnout. Je tedy možné, že Strabón ve skutečnosti neměl na mysli Kvády, ale jinak neznámé Kolduy, nicméně emendace rukopisného Κολλοῦων na Κοαδοῦων paleograficky sedí výborně, neb při původním použití majuskule se jedná o snadno pochopitelné přehlédnutí: ΚΟΛΔΟΥΩΝ místo ΚΟΑΔΟΥΩΝ.² Proto ji sám považuji za oprávněnou, avšak i pokud by takovou nebyla, bude platit vše, co zde bude řečeno o Kvádech, právě o jinak neznámých Kolduích. A stejně tak je možné, že poznámku καθάπερ τὰ τῶν Κοαδοῦων doplnil sám Strabón až dodatečně, nebo ji připsal nějaký ještě pozdější opisovač, ale i to, že není na správném místě. To všechno by samozřejmě na postřehy, které zde hodlám prezentovat, určitý dopad mělo, nicméně takové konjektury lze málokdy prokázat, či i jen v jejich prospěch argumentovat jiným způsobem, než nějakým komplexnějším výkladem daného místa motivovaným obvykle vlastní teorií, které takový výklad vyhovuje. To samozřejmě neznamená, že nemohou být leckdy oprávněné, ostatně stejně jako teorie, v jejichž rámci jsou obhajovány, v tomto případě se však zatím nezdá žádná obhájena natolik, abych se nedržel současného, a podle mě správného trendu text spíše neopravovat, ale snažit se mu porozumět tak, jaký je.

Jak je ovšem patrné už z mého překladu dané pasáže, jsem přesvědčen, že Strabónovi dosud nebylo v některých detailech správně rozuměno. Asi nejkřiklavější moment je současně asi i nejsnáze obhajitelný, či v zásadě jediný v rámci možnosti jednoznačný, přestože s původní interpretací, totiž že Strabón považoval pojem „Suébové“ za nadřazený pojmu „Kvádové“, zřejmě počítaly celé generace badatelů.³ Tomu by snad mohla odpovídat formu-

² Což je i důvod, proč ji je třeba společně s *Radtem* (viz 2003, 236, kritický aparát k ř. 23) preferovat před původní Cluverovou Kouádōw (viz tamtéž), ač tu preferuje např. Baladié, tedy editor několika knih Strabónových *Geografik* v prestižní ediční řadě, tzv. Collection Budé (viz *Baladié* 1989, 67). Paleograficky je ovšem méně schůdná: ΚΟΛΔΟΥΩΝ místo ΚΟΥΑΔΩΝ, nicméně její výhodou naopak je, že do Strabónova textu vrací skutečně „Kvády“, zatímco Kramerova a Radtova do něj vlastně klade „Kváduy“, což je varianta, jak připouští *Radt* (2007, 232, koment. k ř. 23), jinak nedoložená.

³ Srov. *Salač* (2016, 502) a dále *Neumann – Hofeneder – Kolník* (2003) a *Rübekeil – Scharf – Castritius* (2005), u nichž sice nikde přímo tato otázka probírána není, ale vzhledem k tomu, že právě takový výklad Strabóna se zdá kompatibilní s ostatními informacemi, jimiž současně bádání disponuje, lze se snad spolehnout, že by existenci explicitě formulovaného výkladu odlišného, který zde obhajují, nenechali bez povšimnutí. Možná odlišný je ovšem názor *Radtův* (2003, 235, 237), soudě však pouze na základě jeho překladu, v němž totiž nestaví, tak jako ostatní, proti „kmenům Suébů“ už pouze „Kvády“: „die Völker der Sueben, die teils innerhalb des Waldes wohnen, wie die der Quaden“; bohužel ho ale nikde dále nekomentuje. Jak ale ukazuje překlad *Jonesův* (1924, 155, 157), neimplikuje totiž věrně, v rámci možností, napodobení Strabónovy formulace podle mě neodvratný závěr, totiž ten, který zde

lace τὰ τῶν Σοήβων ἔθνη ... καθάπερ οἱ Κοάδοιοι, ta však u Strabóna není. Formulace, kterou použil, tuto interpretaci úplně nevyklučuje, ale mnohem přirozeněji jí lze rozumět tak, že pojmy „Suébové“ a „Kvádové“ stojí dle Strabóna na stejné úrovni a oběma lze podřadit nějaké další. Klíčové tu jsou dva momenty, jednak je καθάπερ výrazem primárně srovnávacím, zatímco možnost jeho užití k uvození výčtu nějakých podřazených termínů přinejmenším standardní slovník staré řečtiny neregistruje (srov. *LSJ* s.v. καθά II)⁴, a jednak jsou Suébové zcela stejně jako Kvádové uvedeni v genitivu plurálu, tedy coby přívlaskty neshodné, které oba rozvíjejí výraz „kmeny“, v případě Suébů přímo uvedený: τὰ ... ἔθνη, v případě Kvádů zastoupený členem τὰ, evidentně ze stylistických důvodů, aby se výraz ἔθνη neopakoval. Skutečný význam Strabónovy formulace tak lze dobře vystihnout doslovnějším českým překladem „kmeny Suébů ... bydlí ... tak jako ty (=kmeny) Kvádů ...“⁵.

Je-li ovšem καθάπερ použito ve své funkci srovnávací a nikoli k uvození výčtu zde jednoho podřazeného termínu, má to ještě jeden důsledek. Následující informaci „[n]a jejich území je i Búiaimon ...“ tak totiž lze vztáhnout jak k území kmenů Kvádů, tak k území kmenů Suébů (podobně jako je to možné v české formulaci mého překladu výše, jíž jsem se právě proto tento aspekt pokusil ilustrovat).

Dalším bodem dosavadního výkladu Strabónovy zprávy, který je třeba upřesnit, je přesvědčení, že v Hercynském lese podle něho žije jen část Suébů. Samotná výše probíraná pasáž totiž není v tomto smyslu bezvýhradně přesvědčivá, protože po konstrukci s τὰ μὲν, v níž jsou zmíněny kmeny žijící uvnitř lesa, nenásleduje konstrukce s τὰ δέ, kde by byly zmíněny ty žijící mimo něj. Ale právě přítomnost obou částic, tedy μὲν i δέ, je v řečtině standardním prostředkem k rozdělení předmětu výkladu do dvou navzájem odlišných podskupin. Mohlo by se ovšem zdát, že Strabón se do svého výkladu natolik zapletl, že na druhou část konstrukce prostě zapomněl⁶, ostatně výše zmíněný standardní slovník staré řečtiny

bude vzápětí obhajován: „the tribes of the Suevi, some of which dwell inside the forest, as, for instance, the tribes of the Coldui“ (k čemuž dále srov. tamtéž, pozn. 16, v níž i Jones prohlašuje emendaci na „Coadui“ za zřejmě oprávněnou, i když ji sám do textu nepřijal). A možná příznačně snad chápal Strabónův text stejně, jako je tomu zde níže, badatel zaujatý zcela jinou problematikou, totiž *Christensen* (2002, 32): „Strabo mentions the Hercynian Forest ... and the peoples who lived there: the Suebi and the Quadi“.

⁴ U Strabóna samotného se ovšem takové případy zřejmě nacházejí. Vyhledavač elektronické databáze *Thesaurus linguae Graecae* (www.tlg.uci.edu) totiž registruje v celých *Geóγραφικάχ* celkem 369 výskytů výrazu καθάπερ, k čemuž však je možné ještě jeden přičíst, protože součástí této databáze je text edice *Meinekeho* (1877), z něhož je, jsouc považována až za pozdní glosu, vyloučena právě zde probíraná poznámka καθάπερ τὰ τῶν Κοαδοῦων. Těchto 370 výskytů by samozřejmě vyžadovalo detailnější rozbor, k němuž v rámci tohoto příspěvku není prostor, nicméně i na běžný pohled je zřejmé, že Strabón každopádně používal καθάπερ ke srovnání, ale tu i onde zřejmě i k uvození výčtu podřazených členů, jako v pasáži, která následuje krátce po té probírané zde: μέρος δέ τῶν αὐτῶν (sc. Σοήβων) καὶ πέραν τοῦ Ἄλβιος νέμεται, καθάπερ Ἐρμόνδοροι καὶ Λαγκόβαροι (Strab. Geogr. VII 1,3; *Radt* 2003, 236) ≈ „a část z nich (=Suébů) obývá také protější stranu Labe, jako např. / tak jako Hermundurové a Langobardi“ (překl. *IP*).

⁵ Vycházejíc pouze ze Strabónova textu, jak je dochován v rukopisech, a bez ohledu na jiné poznatky by bylo lze obhajovat i domněnku, že poznámku καθάπερ τὰ τῶν Κοαδοῦων doplnil až pozdější opisovač, v jehož době žily v Hercynském lese kmeny Kvádů, zatímco v době Strabónově v něm žily kmeny Suébů. Současně je ale možné, že Strabónovo vyjádření je pouze jakousi manýrou, jíž podobnou lze snad nalézt i u Plin. Nat. hist. IV 14,99 *alterum genus Inguaeones, quorum pars Cimbri, Teutoni ac Chaucorum gentes* (Mayhoff 1996, 347) ≈ „druhým národem jsou Inguaeonové, jejichž součástí jsou Kimbrové, Teutoni a kmeny Chauků“ (překl. *IP*). Ostatně výše zmíněný *Christensen*, přestože cituje (2002, 34, pozn. 38) překlad strukturně totožný s mým, hovoří ve svém vlastním výkladu (tamtéž, 31) prostě o „Kimbrech, Teutonech a Chaucích“.

⁶ Což je zřejmě názor *Radtův* (2007, 232, koment. k ř. 22).

takové případy, kdy je druhou část konstrukce s δέ třeba doplnit z kontextu, registruje. Spíše než o opomenutí však jde v těchto případech o záměrnou brachylogii (viz *LSJ* s.v. μέν A I 2). Ta ale leckdy přechází až do zdůraznění platnosti výpovědi o členu, který vyjádřen je, zde tedy „ty, které (opravdu) bydlí uvnitř lesa“, což jednak samo o sobě implikuje, že jiné kmeny uvnitř lesa nebydlí, ale především nás to zpětně přivádí ke skutečné funkci částice μέν v této pasáži. Jde totiž o výklad o Hercynském lese, a proto v něm nejsou zmíněny kmeny žijící mimo les, ale je zdůrazněno, že Strabón má na mysli právě ty, které v něm žijí: „totiž ty, které bydlí uvnitř lesa“. Nicméně tím, že nejsou zmíněny a jednoznačně vztaženy ke Suébům ty, které žijí mimo les, nelze prozatím vyloučit ani možnost, že ty ke Suébům naopak nepatří.

Tuto nejistotu však Strabón vzápětí sám rozptýlí, protože o několik řádků níže konstatuje celkem jednoznačně: πλὴν τὰ γε τῶν Σοήβων, ὡς ἔφην, ἔθνη τὰ μὲν ἐντὸς οἰκεῖ, τὰ δ' ἐκτὸς τοῦ δρυμοῦ (Strab. Geogr. VII 1,3; *Radt* 2003, 236) ≈ „Ovšem tyto kmeny Suébů, jak jsem řekl, bydlí z části uvnitř a z části mimo les“ (překl. *IP*). Poznámka „jak jsem řekl“ je sice nepřesná, protože to Strabón jednoznačně neřekl, ale zato tím dává najevo, že to měl na mysli.⁷ A dále je důležité, že uvozovací výraz πλὴν zde nefiguruje coby předložka, protože jako takový se pojí výhradně s genitivem (srov. *LSJ* s.v. πλὴν A 1). V takovém případě by totiž byl význam celého souvětí v podstatě opačný: „kromě těchto kmenů Suébů, jak jsem řekl, bydlí jedny uvnitř a jiné mimo les“. Protože však nenásleduje genitiv, ale akusativ, je zřejmé, že jde, jak je i výše přeloženo, o uvození nové myšlenky (srov. *LSJ* s.v. πλὴν B III 2).

Lze tedy konstatovat, že podle Strabóna skutečně žije část Suébů uvnitř Hercynského lesa a část mimo něj, ovšem z pasáže, která je citována v úvodu tohoto článku, to vyplývá jen implicitně, a proto je překlad, který to konstatuje explicitně, spíše nepatřičný. Jednoznačně tato informace vyplývá až z pasáže, která byla probírána v předchozím odstavci.

Posledním momentem Strabónovy zprávy, k němuž se mohu vyjádřit, je spor o to, zda Strabón považoval Búiaimon⁸, tedy Marobudovo βασιλείον, za jeho (královské) sídlo, či království ve smyslu „země“, „území“ (k tomuto sporu viz *Salač* 2016, 496–497⁹). Pokud

⁷ Podle *Radta* (2003, 236, ř. 30 a 2007, 233, koment. k ř. 30) tím však Strabón odkazuje na jiné místo svých *Geógrafik*, kde má být řečeno, že Suébové bydlí podél celého povodí Rýna. Bohužel, odkaz na s. 194, ř. 10n. jeho vlastní (?) edice neuspokojí, protože na daném místě se nachází výklad o Liparských ostrovech (totiž Strab. Geogr. VI 2,10). Oprávněnost Radtova přesvědčení tak nelze posoudit, nicméně i kdyby Strabónova poznámka „jak jsem řekl“ měla odkazovat k jiné než výše probrané pasáži, přesto by potvrdovala, že podle něho žila část Suébů v Hercynském lese a část mimo něj a že s tím zřejmě Strabón počítal i ve chvíli, kdy se zrovna nevyjadřoval zcela přesně.

⁸ Jeho identifikaci s *Boiohaemem* není možné zpochybňovat, byť se oba tvary na první pohled totožné zdát nemusejí. V soudobé latině se ovšem jednak *h* vyslovovalo velmi slabě a jednak *ae* se vyslovovalo stejně jako řecké αι, tedy jakýsi prostřední zvuk mezi [ae] a [aj] (viz *Novotný a kol.* 1992, I §§ 14,1 a 15,3). V jednom z římských pramenů, které ho uvádějí, navíc figuruje rukopisnou tradicí spolehlivě dochovaný tvar *Boiohaemum* (Tac. Germ. 28,2 a srov. *Önnerfors* 1983, 19, kritický aparát k ř. 5 a dále *Ihm* 1897, 629, podle něhož je třeba dát právě tomuto tvaru přednost), což přečteno klasickou výslovností zní více méně stejně jako Strabónovo Búiaimon. Tvar *Boiohaemum* (Vell. Pat. Hist. Rom. II 109,5) je sice, pokud jde o jeho rozšíření o další -o-, v rukopisné tradici doložen také spolehlivě (srov. *Watt* 1998, 75, kritický aparát k ř. 9), to však svědčí pouze o tom, že mluvčí klasických jazyků tento pro sebe cizí tvar (srov. *Salač* 2016, 480n.) zřejmě nebyli s to správně vyslovit a různě jej komolili.

⁹ K jím uváděným zastáncům té druhé možnosti, tradičně preferované v našem prostředí, lze snad přiřadit i *Ihma* (1897, 629), jemuž přinejmenším nedělalo problém prohlásit *Boiohaemum* za „Land“, a to s odkazem na Vell. Pat. Hist. Rom. II 109,5, k čemuž připojil poznámku „vgl. Strab. VII 290“, což je právě zde probírané místo, přičemž *Ihm* nikterak neindikuje, že by zmíněný význam „Land“ nějak ohrožovalo.

bychom opět vyšli z výše konzultovaného slovníku, připadala by v úvahu jen první možnost, ať už v podobě ještě užšího významu „palác“, nebo už zmíněného „sídlo“, „město“, kterou tento slovník nejen registruje (srov. *LSJ* s.v. βασιλειον I 1 ab), ale dokonce dokládá odkazem na jiné místo u samotného Strabóna, kde je tak označena Meroé coby královské sídlo a metropole Aithiopů (Strab. Geogr. I 2,25).

Význam „království“, „země“, „území“ tento slovník naopak neregistruje. S argumentem v jeho prospěch sice přišel *Horák* (1925, 88), je to však argument nanejvýš problematický. Podle *Horáka* je totiž význam „království“ doložen např. u Plut. Agis et Cleom. 11,6, což je ovšem nejen místo textově i významově sporné, ale navíc je otázkou, zda by s *Horákem* vůbec souhlasila autorita, na níž se on sám odvolal (viz *Horák* 1925, 88, pozn. 15), totiž editoři *Stephanova Thesauri Graecae linguae*. Tento francouzský humanista totiž vydal v roce 1572 slovník staré řečtiny, který byl doplňován, znovu vydáván a jako autoritativní používán až do 19. stol., a v něm je skutečně uvedeno jako jeden z ekvivalentů výrazu βασιλειον latinské imperium, což ovšem kromě „říše“ může znamenat „rozkaz“, „vláda“, „pravomoc“, „velení“, a jedním ze tří dokladů, který je citován, je výše uvedené místo u Plútarcha, čteno διαδοχῆς ἔρημων ἔλοι τὸ βασιλειον (*Stephanus* 1830, 164, s.v. βασιλειον) ≈ „zmocnil se říše / vlády, která byla zbavena nástupce“ (překl. *IP*). V moderních kritických edicích je ovšem totéž místo čteno různě, a to včetně toho, že zde klíčový výraz βασιλειον bývá opravován na βασιλειαν¹⁰, zato se však shodují komentátoři i překladatelé na tom, že tento výraz zde znamená „královský titul“ či „vláda“.¹¹

Ještě důležitější však je, jak lze chápat výraz βασιλειον v obou zbývajících případech, které jsou citovány jako doklad téhož významu, tedy imperium. Chronologicky dřívějším je nápis z Athén, dekret o slavnostních obětech u příležitosti čerstvého jmenování mladšího syna Severova Gety spolicisafem v roce 209¹², v němž stojí: ἰδρύσαντες ἰ τοῦ κόσμου τὸ βασιλειον ἐν ὀλοκλήρῳ τῷ γένει (*IG II-III*² 1077, v. 25–26) ≈ „usadivše světovou říši / vládu nad světem v celém rodu“ (překl. *IP*). Druhý z těchto dokladů pak je problematický i tím, že ho standardními mechanismy nelze dohledat v kontextu, nicméně zde postačí konstatování, že jde o text až středobyzantský: ἴστε ὅτι τὸ βασιλειον ἡμέτερόν ἐστι¹³ ≈ „vězte, že říše / vláda je naše“ (překl. *IP*). V obou případech tak nelze zcela jednoznačně

¹⁰ Srov. *Sintenis* (1869, 117): διαδοχῆς ἔρημων ἀνέλοιτο [τὸ] βασιλειον (hranatými závorkami je označen výraz, který nemá oporu v rukopisné tradici a je doplněn moderním badatelem, zde Schoemannem, k čemuž srov. tamtéž, VII, adnotatio critica, ke 117,7); *Perrin* (1959, 26 [11,4]): διαδοχῆς ἔρημων ἀνέλοιτο τὸ βασιλειον; *Ziegler* (1971, 363): διαδοχῆς ἔρημων ἀνέλοι τὴν βασιλειαν (k různocněním viz tamtéž, kritický aparát k ř. 23–24: ἀνέλοι τὴν βασιλειαν je emendace právě Zieglerova, rukopisné čtení je ἀνέλοιτο βασιλειον); *Flacelière – Chambry* (1976, 31): διαδοχῆς ἔρημων ἀνέλοι τὴν βασιλειαν (což je totéž čtení Zieglerovo, jak je ostatně indikováno tamtéž, kritický aparát k ř. 6, ř. 8).

¹¹ *Sintenis – Fuhr* (1882, 27, koment. k § 4) sice počítají s překladem (také možným) „Diadem“, k němuž ale dodávají „=Königswürde“. A dále srov. *Perrin* (1959, 27 [11,4]): „he had assumed the royal dignity, to which there was then no direct successor“; *Stiebitz* (1967, 768): „zabral trůn, na nějž nebylo žádného nástupce“; *Flacelière – Chambry* (1976, 31): „il s’était emparé de la royauté devenue vacante par défaut d’héritier“.

¹² Tedy nikoli ve 2. stol., jak uvádí *Stephanus* (1830, 164, s.v. βασιλειον).

¹³ *Stephanus* (1830, 164, s.v. βασιλειον) ho přebírá od *Du Cange* (1688, ommissa et addenda [=Appendix], 36, s.v. βασιλειον), který odkazuje na nevydaný rukopis kroniky Symeóna Logotheta, kapitulu o Zénónovi. To je ovšem dílo dochované naprosto chaoticky pod několika různými pseudonymy, či naopak cizí dílo pod tímto jménem, v čemž se pořádek podařilo udělat až *Wahlgrenovi* (2006), v jehož edici ovšem tento text chybí, srov. Symeon Logothet. Chron. 101, a nelze ho dohledat ani vyhledávačem elektronické databáze *Thesaurus linguae Graecae* (www.tlg.uci.edu).

vyložit, že βασιλειον v nich má označovat „říši“ coby „území“, ale v obou je mnohem případnější opět význam „královský (či spíše „císařský“) titul“ nebo „vláda“.¹⁴ Potřebný jednoznačný doklad pro význam „země“, „území“ tak nejenže postrádáme, ale navíc *Stephanus* (1830, 163, s.v. βασιλειον) cituje další dvě místa ze Strabóna, která jsou evidentním dokladem významu „královské sídlo“ (podle Strab. Geogr. XI 2,10 je Gorgippia královským sídlem Sindů, podle Strab. Geogr. XI 14,6 Artaxata královským sídlem (své) země). To napovídá, že Strabón s výrazem βασιλειον zřejmě spojoval především právě tento význam.

Ačkoli je tedy tento argument jen velmi málo přesvědčivý, dodal mu svou autoritou váhu *Dobiáš* (1937, 268, pozn. 1), možná proto, že si jeho platnost neověřil, nebo, a to mnohem spíše, přestože si jeho platnost ověřil, což se zdá pravděpodobnější proto, že na rozdíl od Horáka, který ho (neprávem) prezentoval jako přesvědčivý důkaz, *Dobiáš* jeho platnost jen připustil, ovšem až jako druhou možnost vedle toho, že Strabón jen nepochopil nějaký nejasný výraz (typu latinského *sedes*) ve svém prameni. Později však *Dobiáš* (1964, 143, v pozn. 139) uznává, že βασιλειον obvykle znamená „sídlo“, ale zde může znamenat „království“, hájí s odkazem na Horáka už jen tuto možnost.¹⁵

Určitým, ovšem slabým, argumentem ve prospěch významu „království“, „země“, „území“ by mohl být fakt, že výraz βασιλειον je původně adjektivem v neutru s významem „královský“. Jeho substantivizovaná varianta pak opravdu nabyla významu leccího královského, kromě již probraného „sídla“, „města“ nebo jen „paláce“ také „pokladnice“, „diadém“ (tak *LSJ* s.v. *passim*), případně „titul“, „vláda“ a také se tak označovalo místo v Athénách, kde se scházeli stoupenci královlády (tak oproti *LSJ* navíc *Stephanus* 1830, 164, s.v.). A lze tušit i původ pojmenování jednoho druhu fíkovníku a vonné masti tímto výrazem (viz tamtéž). Význam „království“ coby „králova země“, „královo území“ by tedy aspoň nebyl v rozporu s obecnou tendencí ve vývoji významu tohoto výrazu ve staré řečtině.

Do hry je však třeba uvést ještě jeden, dosud nezohledněný faktor. K *Búiaimu* je totiž Strabónem vztažen i výraz τόπος, a to způsobem, který vynikne v doslovnějším českém překladu „... *Búiaimon*, sídlo *Marobudova*, na kteréžto místo přestěhoval ...“. Proto je třeba ověřit význam i tohoto výrazu, protože význam slova βασιλειον je jím do jisté míry korigován. Tím základním je „místo“, a to v nejširším slova smyslu, ale často ve smyslu „krajina“, „oblast“ (srov. *LSJ* s.v. τόπος *passim*, zejm. I 1). Dále je otázkou, zda lze Strabóna podezírat, že se domníval, že „mnoho jiných, především svoje soukmenovce *Markomany*“

¹⁴ Těžko říci, zda Horák, který skutečně uvozuje výše probrané místo z Plútarcha jen jako příklad, pokládal za další možné příklady tato dvě místa citovaná v *Thesauru*, nebo měl na mysli ještě nějaké jiné, které ovšem neidentifikoval, takže je nelze dohledat a ověřit. Nejpravděpodobnější se však zdá, že prostě předpokládal, že když *Thesaurus* jím hledaný význam jedním příkladem (podle něho) dokládá, jistě existují i další.

¹⁵ A k tomu připojil domněnku *Muchovu* (1911–1913, 303), později připomenutou, zdá se, souhlasně i *Wenskusem* (1978, 208), podle něhož mohl v případě *Boiohaema* nastat tentýž posun jako v případě staroseverského výrazu *Þróndheimr* coby označení země k Trondheimu, jménu města. Tento posun je ovšem dobře zdokumentován a je otázkou, zda je cosi podobného představitelné především v podmínkách zřejmě relativně krátkého časového úseku mezi vznikem výrazu *Boiohaemum* (který sice nejsme schopni datovat, srov. *Salač* 2016, 479–481, ale též 478 v pozn. 4, jistě však nevznikl mnoho stovek let před přelomem letopočtů) a jeho výskytem u Strabóna: *Þróndheimr* totiž doslovně znamená „sídlo *Þrændů*“, ale původně se tak skutečně označovala část dnešního Trøndelagu, totiž okolí Trondheimsfjordu. Samotný Trondheim se po většinu středověku jmenoval Nidaros, ale alternativně byl nazýván i *kaupangr í Þróndheimi*. Výraz *kaupangr* ovšem znamenal obecně tržní místo nebo město a v Norsku se tak jmenovalo více lokalit, proto ta specifikace, kterou lze přeložit jako „tržiště v *Þróndheimu*“. A teprve ta se později přenesla na město coby jeho název (tak *Sandnes – Stemshaug* 1997; za konzultaci této příručky a tlumočení příslušných informací děkuji MagdĚ KrálovĚ).

přestěhoval Marobud do jediného sídla. Pokud nikoli, tak tím víceméně padá výše uvedený alternativní návrh Dobiášův, že Strabón jen nepochopil nejasný výraz ve svém prameni. Přijmeme-li totiž vztažení výrazu τόπος k Búiaimu jako indicii toho, že ve skutečnosti Strabón měl ponětí o tom, že jde o území, pak by se asi těžko při váhání nad nejasným výrazem ve svém prameni rozhodl pro ten, který by s takovou představou zrovna nebyl kompatibilní. Zůstala by tak jen možnost, sama o sobě ovšem problematická, že dané místo u Strabóna je ojedinělým, ne-li jediným, dokladem použití výrazu βασιλειον ve smyslu „země“, „území“. Tento postřeh tedy nelze považovat za rozhodující argument v celém sporu, zejména proto, že na jeho základě nelze v žádném případě vyloučit, že Strabón považoval Búiaimon za „město“. Vlastně spíše jen legitimizuje hledání dalších argumentů ve prospěch překladu „země“, „území“. Sám však žádné další nevidím.

Druhým autorem, jehož zprávu zde okomentuji, je Tacitus. V následující pasáži je totiž třeba upřesnit jeden detail: *Iuxta Hermundurios Naristi ac deinde Marcomani et Quadi agunt. praecipua Marcomanorum gloria uiresque, atque ipsa etiam sedes pulsus olim Boiis uirtute parta. nec Naristi Quadiue degenerant* (Tac. Germ. 42,1; Önnersfors 1983, 28) ≈ „Vedle Hermundurů sídlí Naristové a dále Markomani a Kvádové. Obzvláštní je sláva a moc Markomanů. I samotná svá nynější sídla získali statečností, po někdejších vyhnaní Bójů. Ani Naristové a Kvádové nejsou v úpadku“ (překl. Bahník 1976, 359, úprava IP¹⁶). Překlad, že sami Markomani vyhnaní z *Boiohaema* Bóje, totiž není gramaticky nutný, je jen nejpřirozenější možností, jak Tacitem použité vazbě rozumět.

Danou vazbou je polovětná participiální konstrukce v ablativu absolutním. Jelikož je třeba vyjádřit děj již ukončený, nelze než použít participium perfekta, ačkoli v latině nemělo aktivní tvary. Logickým podmětem celé věty, do níž je tato vazba vložena, jsou „Markomani“ (gramatickým je „sláva a moc Markomanů“, ale to už nehraje roli). Kdyby latina aktivní tvary participia perfekta měla, bylo by možné vytvořit vazbu odpovídající české „i samotná svá nynější sídla získali Markomani statečností vyhnavše kdysi Bóje“. Takto je však možné vytvořit jen vazbu, která by doslovně přeložena zněla takto: „i samotná svá nynější sídla získali statečností poté, co byli Bójové kdysi vyhnaní“. V češtině by bylo možné zdůraznit, že byli vyhnaní právě Markomani: „i samotná svá nynější sídla získali statečností poté, co jimi byli Bójové kdysi vyhnaní“, byla by to však formulace už dosti neobratná. Stejná situace byla i v latině, odhlédnuto od toho, že ve vazbě ablativu absolutního se neměl objevovat žádný člen věty, do níž byla tato vazba vložena, ale to bylo občas porušováno. Pokud tedy chtěl Tacitus použít participiální vazbu, neměl vlastně jinou možnost, než použít vazbu pasivní s nevyjádřeným konatelem děje, která však právě proto byla běžně používána v situacích, kdy tímto konatelem byl podmět celé věty (srov. *Novotný a kol. 1992*, II § 241), tedy zde Markomani. Proto je tedy možné, ba pravděpodobné, že Tacitus skutečně měl na mysli, že Bóje vyhnaní Markomani.

V jeho formulaci však figuruje ještě jeden výraz, který by mohl situaci vyjasnit, a to *olim*, se základním významem „kdysi“, „dříve“, „dávno“. Ten by naopak mohl naznačovat, že i Tacitus s nějakou prolukou mezi vyhnaním Bójů a příchodem Markomanů přece jenom počítal. Podle speciálního tacitovského slovníku ho ovšem tento autor používal k odkazu do doby jak vzdálenější, tak bližší (srov. *Gerber – Greef – John 1903*, I 1017 s.v.: *de tempore*

¹⁶ Sám Bahník klíčovou pasáž přeložil takto: „I samotná svá nynější sídla získali statečností, vyhnaním Bójů“.

et remotiore et propiore), čímž by se do hry vracela i varianta, že se Tacitus opravdu domníval, že Bóje vyhnali Markomani. Přesto je ale v tomto konkrétním případě použití *olim*, pokud by mělo odkazovat do minulosti nedávné, tedy takové, která už z povahy věci v textu přítomna je, poněkud zvláštní. Pokud by Tacitus opravdu měl na mysli, že Bóje vyhnali Markomani, úplně by stačilo říci *pulsis Boiis*. Už samo participium perfekta zde totiž jednoznačně klade tento děj do minulosti vzhledem k době, kdy Markomani v *Boiohaemu* už žili. Použití dalšího prostředku, který takto výrazně odkazuje do minulosti, totiž výrazu *olim*, proto budí dojem, jakoby bylo třeba rozlišit v této minulosti více vrstev: dobu, kdy byli vyhnáni Bójové, a dobu, kdy jejich sídla získali svou statečností Markomani. Nicméně, ani na základě této úvahy nelze vyloučit možnost, že Tacitus se přece jenom domníval, že Bóje vyhnali Markomani.

Co se ovšem zdá evidentním omylem Tacitovým, je předpoklad, že Bóje vůbec někdo vyhnal. Soudě pouze podle zprávy jiného písemného pramene to však vyloučit nelze, neb díky ní víme, že v roce 58 př. n. l. svá sídla dobrovolně opustili Helvétiové, Raurakové, Tulingové a Latobrigové (srov. Caes. Bell. Gall. I 5,1–4), zatímco o Bójích, kteří se k nim připojili, je řečeno toto: *qui trans Rhenum incoluerant et in agrum Noricum transierant Noreiamque oppugnant* (Caes. Bell. Gall. I 5,4; *Hering* 1987, 3) ≈ „kteří dříve sídlili za Rýnem, přešli do území Nórika a oblehli Nórieu“ (překl. *Bureš* 1972, 35, úprava *IP*¹⁷). Plusquamperfekty, jimiž Caesar všechny tři děje popsal, je přitom jasně řečeno, že se všechny odehrály v nějaké dřívější minulosti, takže je možné (ale právě jen možné), že Bójové své území opustili za jiných okolností než Helvétiové a ostatní, třeba i jsouc někým vyhnáni. Tacitova ne zcela jasná formulace tak může docela dobře zračit jeho případnou vlastní nejistotu: věděl pouze to, že Bójové odešli, ale jen předpokládal, že je někdo vyhnal. Protože však nevěděl kdo, ponechal tento detail neupřesněn.

Nutno ovšem poukázat i na to, že mnoho moderních autorit skutečně chápe Tacita tak, že podle něho byli Bójové vyhnáni Markomany, a že se tedy dopustil omylu.¹⁸ Najdou se však i výjimky¹⁹, např. zřejmě Jan Filip citovaný *Salačem* (2016, 487), podle něhož je Filipův výklad nejednoznačný vinou snahy smířit Tacita se Strabónem. Dost možná však Filip postřehl a zohlednil zde probranou nejednoznačnost samotného Tacitova vyjádření: „Podle římského historika Tacita se usadili Markomani na bojském území (*pulsis olim Boiis*) ...“

¹⁷ Burešův původní překlad „kteří kdysi sídlili za Rýnem, přešli do území Nórika a právě oblehali Nórieu“ je poplatný tomu, že tento překladatel překládal podle jiné edice, zřejmě Klotzovy (v ediční pozn. na s. 631 tento údaj chybí, ale dle vročení se zdá, že jde o *editio minor* pořízenou právě z edice Klotzovy). V ní je dle konjektury Kraffertovy tvar plusquamperfekta *oppugnant*, ačkoli se na něm všechny rukopisy shodnou, opraven na imperfektum *oppugnabant* (srov. *Klotz* 1952, 4, kritický aparát k ř. 18), čímž se tento poslední děj stane současným s přípravami ostatních kmenů na dobrovolný odchod ze svých sídlišť. I kdyby však byla tato konjektura správná, další výklad zde to neovlivní.

¹⁸ Mimo jiných zde citovaní *Gerber – Greef – John* (1903, I 1017 s.v. *olim*), kteří dané místo coby příklad použití tohoto výrazu uvádějí a přímo do něj doplňují: (*a Marcomanis*) *pulsis olim Boiis*, nebo *Dobiáš* (1937, 261 a zejména 1964, 31 a 58n., pozn. 89), který zastávce opačného názoru kárá za to, že kvůli tomu musejí z Tacitovy zprávy vypustit slova *uirtute parata* ≈ „získali statečností“. On sám však Tacitovu zprávu za omyl nepovažoval domnívaje se, že část Bójů v *Boiohaemu* zůstala. A i autor nejnovějšího komentáře k Tacitově *Germanii* překládá: „The Marcomani ... even obtained their very homeland through valour, having long ago expelled the Boii“ (*Rives* 1999, 94), což dále komentuje v tom smyslu, že podíl Markomanů na vyhnání Bójů je nejistý, protože prudký pokles počtu keltských pohrbů na počátku 1. stol. př. n. l. naznačuje, že odešli dříve (*Rives* 1999, 300n.).

¹⁹ Následující výčet je jen reprezentativní, v žádném případě si neklade nároky na úplnost. A lze k němu připojit ty, které kárá *Dobiáš* (1964, 58 v pozn. 89).

(Filip 1948, 287). Autoři standardního anglického překladu 19. stol. jsou explicitě stejně nejednoznační jako Tacitus: „their very territory, from which the Boii were driven in a former age, was won by valour“ (Church – Brodribb – Hadas 1942, 729). Méně, ale stále dostatečně nejednoznačný je editor a překladatel Tacita v Collection Budé: „bien plus, leur pays même, enlevé jadis aux Boïens, est une conquête de leur valeur“ (Perret 1983, 96). Ve standardním komentáři ke *Germanii* je s odvoláním pouze na Caesara explicitě konstatováno, že Bójové byli v roce 60 př. n. l. z Čech vyhnáni Germány a odešli do Norica, ale Tacitova zpráva je z toho důvodu prohlášena za mylnou (Reeb et al. 1930, 163 s.v. Böii), ačkoli z ní je celkem zřejmě převzata informace, že Bójové byli vyhnáni, protože Caesar to neuvádí. Jiní komentátoři se naopak za Tacita postavili, buď jednoznačně: svou formulací podle nich vůbec neříká, že Markomani vyhnali Bóje teprve při svém příchodu do *Boiohaema*, ti spíše už dříve podlehli tlaku Suébů, tedy i Markomanů, vytvářejících kolem své země území nikoho²⁰ (tak Much – Jankuhn – Lange 1967, 470), nebo s jistou rezervou: nemusel mít přesné informace, nebo se vyjádřil příliš obecně, ale historické pravdě neodporuje, přičemž tuto historickou pravdu, totiž že pohyb Bójů byl způsoben už pohybem Kimbrů, lze rekonstruovat (tak Baumstark 1880, 202–206, zejm. 202n. a 204²¹).

Tento výklad tedy nelze uzavřít jednoznačným závěrem, pokud jde o přesný význam Tacitovy zprávy. Jiný jednoznačný závěr však možný je: na této Tacitově zprávě, právě proto, rozhodně nelze stavět žádný výklad, který jakýmkoli způsobem odporuje jiným známým pramenům.

Tento článek vznikl v rámci činnosti Univerzitního centra pro studium antické a středověké myšlenkové tradice Univerzity Karlovy (UNCE).

Prameny a literatura

- Bahník, V. 1976: Tacitus, Z dějin císařského Říma, přeložili Antonín Minařík, Antonín Hartmann a Václav Bahník. Praha: Svoboda.
- Baladié, R. 1989: Strabon, Géographie, tome IV (Livre VII), texte établi et traduit par Raoul Baladié. Paris: Les Belles Lettres.
- Baumstark, A. 1880: Ausführliche Erläuterung des besondern völkerschaftlichen Theiles der Germania des Tacitus. Leipzig: Weigel.
- Bureš, I. 1972: Gaius Iulius Caesar, Válečné paměti, přeložili Ivan Bureš, Václav Dědina, Marie Husová, Václav Marek. Praha: Svoboda.

²⁰ K této praxi srov. Caes. Bell. Gall. IV 3,1–2 *Publice maximam putant esse laudem quam latissime a suis finibus uacare agros. hac re significari magnum numerum ciuitatum suam uim sustinere non potuisse. itaque una ex parte ab Suebis circiter milia passuum sescenta agri uacare dicuntur* (Hering 1987, 53) ≈ „Pro svůj kmen pokládají za největší slávu, táhne-li se v rozloze co nejširší od jejich území pásmo neobdělávaných pozemků. Je prý to důkazem, že veliký počet kmenů nemohl odolat jejich moci. A tak prý skutečně z jedné strany Suébů leží pustého pole neobdělaného na šest set mil“ (překl. Bureš 1972, 113).

²¹ Ke své představě interakce Bójů s Kimbry však Baumstark jen odkazuje na poznámky ve svém výkladu k 28. a 37. kapitole *Germanie*, kde ovšem v tomto smyslu žádnou rekonstrukci nenabízí. Baumstark (1880, 11, snad v rámci shrnutí argumentace Zeussovy) jen dvakrát konstatuje, že Bójové Kimbrům v Hercynském lese vzdorovali, a později (1880, 109) cituje Hermanna Müllera, podle něhož Kimbrové narazili na Bóje poté, co opustili svá sídla. Zde nicméně tuto myšlenku, která snad vychází ze zprávy Poseidóniovoy citované u Strab. Geogr. VII 2,2, podle něhož ovšem měli Bójové Kimbry z Hercynského lesa odrazit, dále sledovat není třeba.

- Dobiáš, J.* 1937: Několik problémů z nejstarších dějin našeho území. Český časopis historický 43, 261–300.
— 1964: Dějiny československého území před vystoupením Slovanů. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Du Cange, C.* 1688: Glossarium ad Scriptores mediae & infimae Graecitatis [...] auctore Carolo Du Fresne, Domino Du Cange, tomus secundus. Lugduni: Anissonii, Joannes Posuel, et Claudius Rigaud.
- Filip, J.* 1948: Pravěké Československo. Úvod do studia dějin pravěku. Praha: Prehistorický ústav Karlovy univerzity.
- Flacelière, R.* – *Chambry, É.* 1976: Plutarque, Vies, tome XI, Agis-Cléomène – Les Gracques, texte établi et traduit par Robert Flacelière et Émile Chambry. Paris: Les Belles Lettres.
- Gerber, A.* – *Greef, A.* – *John, C.* 1903: Lexicon Taciteum, ediderunt A. Gerber et A. Greef, U et V litteras confecit C. John. Lipsiae: Teubner.
- Hering, W.* 1987: C. Iulii Caesaris Commentarii rerum gestarum, vol. I, Bellum Gallicum, edidit Wolfgang Hering. Leipzig: Teubner.
- Horák, B.* 1925: Historicko-geografická miscellanea. In: Niederlův sborník, uspořádal J. Schráníl = Obzor praehistorický 4, 85–88.
- Christensen, A. S.* 2002: Cassiodorus, Jordanes and the History of the Goths, Studies in a Migration Myth. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Church, A. J.* – *Brodribb, W. J.* – *Hadas, M.* 1942: The Complete Works of Tacitus, translated from the Latin by Alfred John Church and William Jackson Brodribb, edited, and with an Introduction, by Moses Hadas. New York: The Modern Library.
- IG II–III²*: Inscriptiones Graecae consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae Borussiae editae, voluminis II et III editio minor, pars prima, edidit Iohannes Kirchner. Berolini: Reimer.
- Ihm, M.* 1897: Boihaemum. In: Pauly Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, neue Bearbeitung, herausgegeben von Georg Wissowa, fünfter Halbband, Barbarus–Campanus, Stuttgart: Metzler, 629.
- Jones, H. L.* 1924: The Geography of Strabo, with an English translation by Horace Leonard Jones, in eight volumes, III. London: Heinemann – Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Klotz, A.* 1952: C. Iuli Caesaris Commentarii, edidit Alfredus Klotz, vol. I, Commentarii belli Gallici, editio quarta. Lipsiae: Teubner.
- LSJ*: A Greek-English Lexicon, compiled by Henry George Liddell and Robert Scott, a new edition revised and augmented throughout by Henry Stuart Jones. Oxford: Clarendon Press.
- Mayhoff, C.* 1996: C. Plini Secundi Naturalis historiae libri XXXVII, edidit Carolus Mayhoff, vol. I, libri I–VI, editio stereotypa editionis prioris (MCMVI). Stutgardiae – Lipsiae: Teubner.
- Meineke, A.* 1877: Strabonis Geographica, recognovit Augustus Meineke. Lipsiae: Teubner.
- Much, R.* 1911–1913: Boihaemum, Boiohaemum. In: J. Hoops Hrsg., Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, erster Band A–E, Straßburg: Trübner, 303.
- Much, R.* – *Jankuhn, H.* – *Lange, W.* 1967: Die Germania des Tacitus, erläutert von Rudolf Much, dritte, beträchtlich erweiterte Auflage, unter Mitarbeit von Herbert Jankuhn, herausgegeben von Wolfgang Lange. Heidelberg: Carl Winter, Universitätsverlag.
- Neumann, G.* – *Hofeneder, A.* – *Kolník, T.* 2003: Quaden. In: H. Beck – D. Geuenich – H. Steuer Hrsg., Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, zweite, völlig neu bearbeitete und stark erweiterte Auflage, dreiundzwanzigster Band, Pfalzel – Quaden, Berlin – New York: De Gruyter, 624–640.
- Novotný, F. a kol.* 1992: Základní latinská mluvnice. Jinočany: H&H.
- Önnerfors, A.* 1983: P. Cornelii Taciti libri qui supersunt, tom. II, fasc. 2, De origine et situ Germanorum liber, recensuit Alf Önnerfors. Stutgardiae: Teubner.
- Perret, J.* 1983: Tacite, La Germanie, texte établi et traduit par Jacques Perret, quatrième tirage revu et corrigé. Paris: Les Belles Lettres.
- Perrin, B.* 1959: Plutarch's Lives, with an English translation by Bernadotte Perrin, in eleven volumes, X, Agis and Cleomenes, Tiberius and Gaius Gracchus, Philopoemen and Flamininus. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press – London: Heinemann.
- Radt, S.* 2003: Strabons Geographika, Band 2, Buch V–VIII: Text und Übersetzung. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- 2007: Strabons Geographika, Band 6, Buch V–VIII: Kommentar. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Reeb, W. et al.* 1930: Tacitus Germania, mit Beiträgen von A. Dopsch, H. Reis, K. Schumacher, unter Mitarbeit von H. Klenk, herausgegeben und erläutert von Wilhelm Reeb. Leipzig – Berlin: Teubner.

- Rives, J. B. 1999:* Tacitus, *Germania*, translated with introduction and commentary. Oxford: University Press.
- Rübekeil, L. – Scharf, R. – Castritius, H. 2005:* Sweben. In: H. Beck – D. Geuenich – H. Steuer Hrsg., *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, zweite, völlig neu bearbeitete und stark erweiterte Auflage, dreißigster Band, Stil – Tissø, Berlin – New York: De Gruyter, 184–212.
- Salač, V. 2016:* Kvádové v nejstarších dějinách Čech a střední Evropy. *Archeologické rozhledy* 68, 477–531.
- Sandnes, J. – Stemschaug, O. 1997:* Trondheim. In: *Norsk stadnamleksikon*. Oslo: Det Norske Samlaget. Dostupné online na <<http://www.norskstadnamleksikon.no/>>.
- Sintenis, C. 1869:* *Plutarchi Vitae parallelae, iterum recognovit Carolus Sintenis*, vol. IV. Lipsiae: Teubner.
- Sintenis, C. – Fuhr, K. 1882:* *Ausgewählte Biographien des Plutarch, erklärt von C. Sintenis*, zweites Bändchen: Agis und Kleomenes, Tiberius und Gaius Gracchus, vierte Auflage besorgt von Karl Fuhr. Berlin: Weidmann.
- Stephanus, H. 1830:* *Thesaurus Graecae linguae ab Henrico Stephano constructus, [...] tertio ediderunt Carolus Benedictus Hase, Guilielmus Dindorfius et Ludovicus Dindorfius, volumen secundum*. Parisiis: Firmin Didot.
- Stiebitz, F. 1967:* *Plutarchos, Životopisy slavných Řeků a Římanů I*, přeložili Antonín Hartmann, Rudolf Mertlík (za spolupráce Václava Bahníka), Ferdinand Stiebitz a Edita Svobodová, uspořádal Josef Češka. Praha: Odeon.
- Wahlgren, S. 2006:* *Symeonis Magistri et Logothetae Chronicon*, recensuit Stephanus Wahlgren. Berolini – Novi Eboraci: De Gruyter.
- Watt, W. S. 1998:* *Vellei Paterculi Historiarum ad M. Vinicium consulem libri duo, recognovit W. S. Watt, editio correctior editionis primae (MCMLXXXVIII)*. Stutgardiae – Lipsiae: Teubner.
- Wenskus, R. 1978:* *Boihaemum*. In: H. Beck – H. Jankuhn – K. Ranke – R. Wenskus Hrsg., *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, zweite, völlig neu bearbeitete und stark erweiterte Auflage, dritter Band, Bilrgst – Brunichilde, Berlin – New York: De Gruyter, 207–208.
- Ziegler, K. 1971:* *Plutarchi Vitae parallelae, recognoverunt Cl. Lindskog et K. Ziegler*, vol. III, fasc. 1, iterum recensuit Konrat Ziegler. Leipzig: Teubner.

Strabo and Tacitus on the beginnings of the history of the Czech Basin Some notes on the issues reopened by Vladimír Salač

Two accounts by ancient authors on the conditions in the Czech Basin during the period at the turn of calendar eras are discussed in this paper, in order to clarify some details on which archaeologists usually build their arguments, and to reveal some new ones that have not been observed until yet.

Strabo (Geogr. VII 1,3) does not claim Quadi to be one of the Suebian tribes, since the function of *καθάρτερ* is primarily the comparative one, although Strabo indeed seems to have sometimes used it for introducing a selection of subordinated items, yet especially since both Suebi and Quadi are plural genitives whose function is to modify *τὰ ... ἔθνη*, though substituted only with the article *τὰ* in the latter case. Strabo thus clearly juxtaposes both the terms at the same level. And in addition, if *καθάρτερ* is used in its comparative function, then the relative clause with Bouiaimon is not bound unequivocally, and Bouiaimon could thus have been situated in the territory of the tribes of Quadi as well as the tribes of Suebi.

Further, it is not clear from the same passage that according to Strabo only a part of Suebi was living in the Hercynian Forest, while the other part outside. The phrase with *τὰ μὲν* is lacking its necessary complement with *τὰ δὲ*, but not because the latter was omitted by Strabo. Into the passage concerning in fact the Hercynian Forest the tribes living outside do not belong, and thus with *τὰ μὲν* rather an emphasis is laid on those living there as those really being in Strabo's mind at that moment. It follows therefrom only implicitly that some tribes do live outside the forest, and so the translations explicitly stating that only a part of Suebi lives in the forest are here somewhat misleading. From the passage, however, immediately following the one in question it is clear enough that in reality some of the Suebi were actually living outside the forest and Strabo indeed knew about it.

Concerning Bouiaimon, Strabo very likely considered it a kingly seat and not a territory. For the latter some Czech scholars tried to produce or defend some evidence: Plut. Agis et Cleom. 11,6 was claimed to prove that βασιλείον can be understood in the sense of “territory”, but it can hardly be true. Another plausible piece of evidence seems not yet have been observed: the term τόπος used by Strabo, which also refers to Bouiaimon (as well as βασιλείον does), where a great many were being moved. Having thereby construed the whole passage, Strabo looks as if he, after all, suspected Bouiaimon to be a territory. This piece of evidence, however, stands alone against the many cases in which the sense of a “kingly seat” or a “city” is documented for βασιλείον.

Tacitus (Germ. 42,1) need necessarily not be understood as claiming Marcomanni to have themselves expelled Boii from Boiohaemum, although it definitely could have been meant so, and Tacitus had no other way to naturally express such an idea, had he really this in mind. There is, however, another plausible meaning, likewise allowed for, or even defended by some modern scholars, namely that Boii were expelled earlier by an unspecified tribe, while Marcomanni later seized their former land still having, from whatever unknown reason, to prove their valour. Due to this ambiguity in its genuine meaning, Tacitus’ testimony cannot be used to refute any other available evidence, of whatever kind.

English by *the author*